

Giyim Kültürümüzün İnanç-Düşünce Yapılarımız ile İlgisi

Giyim dediğimizde aklımıza insanların vücutlarını kaplamak, korumak ve süslemek için kullandığı çok fazla çeşidi olan kumaş ve malzemelerden yapılan ürünler gelmektedir. İnsanlar bu kumaşlardan kendilerine uygun kalıplar dikerek giyinme ihtiyacını karşılarlar. İhtiyaç diyorum, çünkü bütün canlılar arasında sadece insanlar bedenlerini örtmeye dair bir mecburiyet yaşarlar. Bundaki ilk ve en önemli etken hava koşullarıdır. Soğuktan korunmak için kıyafete ihtiyaç duyulduğu gibi sıcaktan daha az etkilenmek için de aynı şekilde farklı malzemedен oluşan kıyafetlere ihtiyaç duyulmuştur.

İklim, coğrafya ve tabiat şartları kadar dinî inanışlar ile kültürel değerler de kıyafetin şeklini belirlemiştir. Kıyafet bir yönüyle bireyin yaptığı işi (asker, sivil, polis, din adamı, hemşire vb.) dolayısıyla statüsünü, diğer yanıyla da ekonomik durumunu ve cinsiyetini ortaya koymaktadır. Kıyafetteki gelişmeler zamanla estetik ve moda denilen tarzın doğmasına yol açmış olup çeşitli milletlerin ve insan topluluklarının dini inançlarına, medeni durumları ile örf ve âdetlerine göre farklılıklar göstermiştir. Kıyafetin tercihinde, iklim şartlarının, dinî inanışların, kültürel farklılıkların, zevklerin, hatta ekonomik durum ile bazı sosyal değerlerin etkisinden söz edilebilir. Giyim, insanın mevkiini, cinsiyetini, milliyetini, bölgesini, ait olduğu grup ve kabilesini, medeniyetini, inanç, duygu ve düşüncesini ortaya koyup belirlemektedir. Bu belirlemede önceleri başa giyilenler üste giyilenlerden daha önemli olmuştur. Şapka, sarık, fes ve kipalar ait olunan topluluk ve inançları hakkında fikir vermiştir.¹

Eski Dönem Türkler'de Kıyafet

Eski Türkler'in kıyafetleri konusunda gravürler ve birtakım tarihi kalıntılardan bilgi edinilmiştir. Eski Türkler gerek göçebe hayatın gereği gerekse hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı Orta Asya'da daha çok deriden yapılmış rahat kıyafetleri tercih etmişlerdir. Bir iç giysi, üste giyilen kaftan, çapan, şapan ya da çarpıt denilen bir çeşit hırka, ceket ya da palto ve ayağa giyilen çizme ve çarık bozkır kültürün dış giysileriydi. Kadınların giysileri ise şalvar, cepken ve ayakkabı ile başlıklardan oluşmuştur. Şalvar veya pantolon giymek rahatlık bakımından savaşçı kavimlere özgü bir giyimdi. Hunlar'dan itibaren atlı birliklerin kurulmasıyla, pantolon giyilmesi zorunlu olmuştur. Üzerine kaftan ve şalvar giyilmiştir. Giysilerinin kumaşı seyahatte ve savaşta deriden, gündelik yaşamda kumaştan yapılmıştır. Çizmeler ise deri ve keçeden olup yarım ya da uzundu. Yerleşik hayata geçişle birlikte dokuma giysiler giyilmiştir. Eski Türkler'de ve Selçuklular'daki giyim tarzının birbirine benzediği, yalnız Selçuklu kıyafetlerinde kadını erkekten ayıran en önemli unsurun baş kısmında olduğu görülmüştür. Kadınlar başörtüsü olarak bürüncük ve yaşmak kullanmışlardır.²

¹ Ayten Sezer Arıç, "Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 22, S. 64-65-66, 2006, s. 142.

² Türklerde giyecek ve süslenme için bkz. Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:V, Ankara 1985, s.9,101-103,113-116, 253-265

<https://tarhibilinci.com/mys/bozkirda-giyim.45/> [Erişim: 22.09.2024]

Osmanlı Döneminde Kıyafet

Osmanlılarda kıyafet, toplum yaşamının bir ifadesi olup giysinin kumaşı kadar, renginin de bir anlamı vardı ve giyenin ait olduğu toplum düzeyini yansıtmaktaydı. Sarayda giyilen kumaş, biçim ve renkte kıyafeti halkın giymesi yasaklanmıştır. Ayrıca, giyenin mevkii ne olursa olsun, giysileri giydiği yere ve zamana göre değişmektedir. Törende ve seferde giyilenler günlük giyilenlerden farklıydı. Kıyafet hakkında seyahatnameler ve yabancıların hatıraları önemli bilgiler vermektedir.

Osmanlı Döneminde 1554'den 1562'ye kadar Avusturya elçisi olarak görev yapan Ogier Ghiselin de Busbecq bu süredeki gözlemlerini arkadaşına yazdığı mektuplarında: Türkler'in felaketi hatırlattığı için siyahı sevmediklerini ve daha çok yeşili tercih ettiklerini anlatmıştır. Ayrıca; başları sarıklı büyük bir kalabalığa bakıldığında, bembeyaz ipekli kumaşlara bürünmüş, bir renk cümbüşünün yaşandığını ve o zamana kadar böyle bir manzarayı görmediğini itiraf ettikten sonra bu kadar zengin ve göz alıcı görünüşte bile bir sadelik ve tutumluluk olduğuna dikkat çekmiştir. En üstten en alt kademedeki memura kadar hemen herkesin aynı biçimde elbiseler giydiklerini, Türkler'in elbiselerinin boyunun topuğa kadar uzun olduğunu bunun da onları iri yarı ve uzun boylu gösterdiğini, kendilerinin ise elbiseye hesapsız para harcadığını ve elbisenin boyunun kısa ve dar olduğunu bunun da vücudun bütün hatlarını olduğu gibi meydana çıkardığını bu durumun da adamın boyunu kısa ve adeta cüce gösterdiğini yazmıştır. 16. yüzyılda Türkiye'ye gelen İngiliz seyyah F. Moryson ise o dönemde giyilen başlık ve külahlar ile üzerine sarılan tülbentlerden erkek ve kadın giysileri ile aksesuarlarından geniş örnekler vermektedir.

Osmanlı'da Hıristiyanlar'ın yaşayış biçimleri Müslümanlar'dan ayrılmış ve bunların kendilerine benzememeleri konusunda dinî bir titizlik gösterilmiştir. Hıristiyanlar yaşayışlarında ve giyimlerinde birçok kayıtlara tabi tutulmuşlardır. Türkler'in gayrimüslimlere olan

üstünlüklerine büyük özen gösterildiği kadar Hıristiyanlar arasındaki merasim silsilesine de riayet edilmiştir. Rumlar ön safta olmak üzere Ermeniler ve daha sonra da Yahudiler gelmiştir. Gayrimüslimlerin kıyafetleri divandan çıkan hükümlerle belirlenir, onlar bu hükümlerin belirlediği kıyafet dışında elbise giyemezler, aksi halde cezalandırılırlardı. Gayrimüslimlerin kıyafetleri de birbirinden farklı kılınmıştı. Osmanlı'da her kesimin değişik şekillerde belirlenmiş kıyafetleri vardı. Bunun dışına çıkanlar uyarılmışlardı.

Osmanlı kadın giyiminde zaman içinde entari, şalvar ve gömlek ile ceket ve etek olarak üç tip kıyafet kullanılmıştır. Sokağa çıkan kadınlar kıyafetlerini ferace veya çarşafı tamamlarlardı. Yüzlerini de yaşmak denilen bir örtü ile örterlerdi. Feraceler toz pembe, havai mavi, açık yeşil gibi uçuk renkte yapılan bol bir giysidir. Evde modası pek değişmeyen şalvar giyilmiştir.³

<https://tekstilbilgi.net/osmanli-kulturunde-giyim-kusam.html> [Erişim: 22.09.2024]

Cumhuriyet Döneminde Kıyafet

Cumhuriyet döneminde bilindiği üzere kılık kıyafet kanunu çıkarıldı. Bu kanunla birlikte Türklerin kıyafetlerinde büyük bir değişime gidildi. Fesler yasak edilirken şapka zorunlu hale getirildi. Aynı şekilde kadın-erkek fark etmeksizin bütün giysilerde çağa ayak uydurma amaçlı modernleşmeye gidildi. Bir yabancı yazara göre, Atatürk'ün kıyafet inkılâbı ile şapkanın yanı sıra tüm giysi biçimi değişerek Türk gardırobu altüst olmuştur⁴ Gentizon, 1925 yılı sonbaharında yeni döneme başlayan TBMM'nin açılışında bütün milletvekillerinin eksiksiz olarak, son model frak, gömlek ve beyaz kravat, siyah ayakkabı giyinmiş olduklarını belirtmiştir. Gentizon, Küçük Asya'nın göbeğinde bir Müslüman meclisinde mi yoksa Batı Avrupa'nın bir

³ Tekstilbilgi.net, "Osmanlı Döneminde Kıyafet", Erişim Tarihi: 02.09.2024, <https://tekstilbilgi.net/osmanli-doneminde-kiyafet.html>

⁴ Paul Gentizon, Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu, Çeviren: Fethi Ülkü, Ankara 1983, s.127.

Türkiye'nin batılı toplumların Fransız İhtilali'nden ve imparatorluk savaşlarından sonraki görünümüne büründüğü yorumunu yapmıştır.⁵

<https://blog.sarar.com/cumhuriyetten-gunumuze-turk-insaninin-moda-seruveni/> [Erişim: 22.09.2024]

Giyim Kültürümüzdeki Değişim ve Bunun İnanç-Düşünce Yapımız ile İlgisi

Üzerine en çok yorum yapılması gereken konu giyim kültürümüzdeki değişim ve bu değişimin getirmiş olduğu aynileşmedir. Tabii ki kıyafetlerin zamana göre değişip çağa göre şekil alması gayet normal bir durumdur. Burada sorun olarak gördüğümüz şey, çeşitliliğin kaybediliyor oluşudur. Çeşitlilik kıyafetlerin ne kumaşı ne deseni ne kalıbıyla alakalı; çeşitlilikten kasıt özgünlüktür. Var olan o parçaların bütününde ahlakî değerlerle çelişmeyen, kendine has olan estetik görünüm... Zira tekstilde oldukça gelişmiş ve oldukça zengin bir çarşıya sahip bir ülke olduğumuz aşikar. Üretimler ve tüketimler oldukça fazla, hatta ne yazık ki israf boyutunda. Oysa bizim ahlakî değerlerimizde ve sahip olduğumuz giyim kültüründe israfa kaçmamak gibi sınırlara riayet de mevcuttu. Değişime uğrayan ve somut olarak artan bu çeşitlilik, kıyafet kültürümüzün manevi değerlerini yerinden oynatarak insanlarda değer bunalımına sebebiyet veriyor.

Eskiden bir insana baktığımızda hangi ülkenin vatandaşı olduğunu kıyafetlerinden az çok anlamamız mümkündü. Ya o kıyafeti kullanma tarzı ya deseni ya kumaşı bize ipucu veriyordu. Hatta Türkiye'de yaşayan bir insanın dahi nereli olduğunu az çok o yöreye ait kıyafetlerle tanımlamak çok zor değildi. Şimdi ise küreselleşen dünya ile kıyafetlerimiz tek tiplendi, herhangi bir memleketi yahut kültürü temsil etmez hale geldi. Yöresel dediğimiz bu kıyafetler belli başlı halk günleri dışında karşımıza çıkmaz oldu.

Bu durum özellikle toplumdaki genç ve orta yaş denilebilecek kesim için daha belirgin hale geldi. Hâlâ giyim kültürümüzde, bozuluma uğramadan yaşayan ve yöresel kıyafetleri terk etmeyen kesim mevcut. Lakin ikinci bir dünya (!) olan telefonlarımızda o kesimi görmek çok da mümkün değil. Ne yazık ki sosyal medyadaki dünya, insanları içine öyle hapsediyor ki; içeridekiler ne alır ve giyerse bir anda tüm dünyada aynı kıyafetler üretilmeye başlıyor ve

⁵ Gentizon, a.g.e., s.128-129.

kaçınılmaz olarak tüm insanlar özgünlükten uzak şekilde birbirinin aynısına dönüşüyor. Bu durumun en tehlikeli kısmı ise “içeridekiler” dediklerimizin beğeni ve tercihleri...

Toplumdaki zihin yapısı ve algısı, giyim kültürümüzle doğrudan bağlantılıdır. Bir toplum ahlakî değerlerine ne kadar sahip çıkarsa o toplumun giyim kültürü de ona göre bu değerlerden etkilenir. Bazı kıyafetler ahlak kurallarına uymadığı gerekçesiyle rağbet görmez ve üretimi az olur. Ne zaman ki bir toplumun ahlaki değerleri ‘özgürlük’ adı altında yok edilirse o zaman o toplumun bireylerine istediğini giydirmek mümkün hale gelir. Özellikle Müslüman toplumların başına gelen bugün budur. Toplumumuzda gittikçe yaygınlaşan bu seküler bakış açısı, insanımızı her türlü düşünceyi, eylemi ve inancı kolayca benimsemeye iten bir kimlik bunalımı problemine sebep oluyor. Şayet, insan hemen her şeyi ile muhatabını etkileyen bir varlık ise bu durumda ben, temsili önemsiyorum. Onun için Müslüman kişi, kültürüne uygun giyinmiş olduğu kıyafetleri yeniden toplumdaki bireylere sevdirebilir.